

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2013 március Ról-ról

Almási Miklós: A modern „képnézés” fordulata (Manet és tsai...) (Ross King: Párizs ítélete. Az impresszionizmus születésének évzizede. Budapest, 2013, Park Kiadó.)

Elképzelni se tudjuk, milyen lehetett az a Párizs és az a művészeti élet, ami több száz galéria, café és főképp az évenkénti *Szalon* kiállításai körül zajlott. (Csak az 1863-as szalont másfél millióan nézték meg, a verekedésekről, utcai botrányokról nem szólva: karneváli hangulat zsongott a festmények-szobrok körül.) A népek özönlöttek a tárlatokra, és öltre mentek azon, amit láttak, a „közvélemény” élvezte önmagát, a festők meg vagy éhen haltak, vagy milliomosok lettek. A képnézés népi szórakozás (na jó: polgári buli) volt: egy-egy képre nemcsak úgy odapillantottak és mentek tovább: a kiállítások vaskos időtöltést meg kollektív emésztést és szapulást kínáltak. Az értők (laikusok) felszerelve érkeztek: Meissonier vásznainak apró részleteit pl. nagyítóval nézték – így a részletek, melyekkel a főstő szolgált, tökéletesen előjöttek. A téma hősies vagy mitologikus (fennkölt) volt, a festő milliomos, vagyis volt tekintélye. Igaz, már az utcáról is lehetett élvezkedni (a galériások, ha tehették, kirakták a kirakatba a legjobb képeket). És a nagyérdemű nézte a nimphákat (aktok, csodatesttel, persze illendően elfordítva a néző előtt a bozontot). Mert a festészetnek magasabb rendűnek kellett lennie, nem csöcsörészésnek. Meg hősiesnek (férfiaktok, háborús hősök, mitologikus epizódok). Tévéhez szokott szemünkkel nem tudunk már ilyesmit elképzelni, különben is ilyesmi – ahogy Rényi András írja a metszetgyűjtők műélvezetéről – utoljára Rembrandt meg Vermeer idején volt divatban. A Párizsi Szalonok kora valahogy ezt a népszórakozást hozta vissza egypár évre.

Ez volt a módi az 1860 körüli időig, mondja King Ross. Aztán jött egy pimasz fiatalember, és beindult az, amit impresszionizmusnak nevezünk – annak idején majdnem képprombolásnak. A fiatalember a Szajna-parton voyeurkodott néhány falusi lány feredőzésében. Hoppá, jött az ötlet, s mivel a szakma a kézben-szemben volt, jöhetett a merész gesztus: elhatározta, hogy köznapi környezetbe, normál, civil emberek közé pucér csajokat fog festeni. Ross King valahogy így írja le a születés pillanatát. A pimasz fiatalember természetesen Eduard Manet volt, a csaj Victoire (modell), a köznapi kompozíció pedig *Reggeli a szabadban* – ki ne ismerné a képet, valahogy mostanában nagyon felkapta még a tévé is. A vásznon két jól öltözött fiatalember (egyik kezében még sétatálcá is van) heverészik a fűben – körükben csak úgy egy meztelen csaj –, együtt kirándultak ide. A lány meg csak ül és téged néz, azaz kifelé tekint a képből, abba a bizonyos harmadik dimenzióba, ahol te mint néző ácsorogsz. Kicsit molett ez a test, azaz nem idealizált nimpha, nem is anorexiás divatmodell, de nem is korabeli prosti. Nő – *csak úgy*.

Ez a „csak úgy ül ott” – ez volt a forradalom. Mert ez az egész kép maga a banalitás és

mélységes mély rejtély. Hogy a túróba van ez a hármás felállás: meztelen nő jelenlétében kalapszerűségben ülni? Állítólag reggelizünk (a kosár félig kiborítva a kép előterében, béka ugrál rajta: nem érdekli őket, hogy valaki más eszi a falatokat? – Nem: a béka franciául a kurva „beceneve” volt), de akkor meg minek a sétatálcá? Na jó, ez a sapkás azzal magyaráz a nőnek. De a csajt nem érdekli a sóder, ő téged néz, hogy mért nézed érzéki (hullaszínű) combját? Ma már tudjuk, hogy a ránk függesztett tekintet elidegenítő hatású, ám akkor provokatív gesztusnak számíthatott. És egyáltalán: miért ruhátlan? A nőnek melege van az erdő közepén?, vagy miért hányta le ruháit? És a két férfi talán buzi, hogy egyáltalán nem érdeklik őket a hölgy bájos formái. Az egyik magyaráz, a másik bambul feléd. Se erotika, se mitológia, *post coitalis* szomorúság. De tényleg: a három alaknak alig van köze egymáshoz, a térnek nincs mélysége, sőt összefoglaló szerepe is alig, az interperszonális viszonyok... eh, hagyom. A háttérben egy másik csaj éppen mosakszik a patakban – hm: előtte? Utána? Mindegy: botrány. Pláne ha még azt is tudnád – mondja Ross King –, hogy Manet a félig heverő férfi alakját egy az egyben lopta a Sixtusiból (Ádám figurájának póza ez), meg hogy az egész egy reneszánsz kép recyclingje volt. Ekkora pimaszság tényleg egy bombarobbanással ért fel: ennyi kellett, hogy beinduljon az, amit ma *impresszionista mozgalomnak* nevezünk. És ami Manet-val meg a *Reggelivel* indult.

Amit eddig meséltem a könyvből, ma már középiskolai tananyag. Kingnél a fordulat mikrofelvétele az izgalmas: így pl. végigmegy az 1863-as Szalon zsűrijének összetételén – külön-külön a sok mérges öregúron, a féltékeny veszekedéseken, a festőóriás Meissonier abszolút tekintélyén és persze az előzsűrizés rémségén. (Több ezren jelentkeztek, a sor végtelen, a kívül rekedt többség lázong.) Mire maga III. Napóleon jön el, hogy az elutasított képekből rendeljen egy másik – a Kizártaknak rendezendő – pótkiállítás.

Szóval nagy a cirkusz, pedig semmi igazán vérlázító nem történt, azzal majd Manet fog szolgálni. (Már volt, aki ismerte nevét és kézjegyét...) Manet a *Reggeli a szabadban*-nal kandidált, és nem csoda, hogy képéről hallani sem akart se a bíráló, se a közönség (felháborítónak tartották, hogy teszem azt, feleségükkel [kedvesükkel] azonos húsminőséget lássanak a falra akasztva.) „Undorító érzékiség” – mondatta velük a nyárspolgári képmutatás. A kép a visszautasítottak termében mégis kiállításra került – a rendezők szerint azért, hogy legyen min röhögni a nagyérdeműnek. (Mit mondjak: röhögtek is... Már akkor előjött az „ilyet a gyerek is tudna festeni!” okoskodás...)

Az 1863-as Szalon: volt balhé dögvél. Ilyen aprólékosan még nem találkoztam e világtörténelmi hatású fordulat leírásával. Még a több ezer képet beszállító kocsik, talicskák leírását sem spórolja ki, meg a visszautasított (*refusé*) képek bealázását (a leszerepelt képek hátoldalára egy nagy vörös R betű került: minek következtében ezek a művek az életben nem szerepelhettek – elvben – nyilvános fórumon).

Izgalmas idők: még nem volt tévé, sőt mozi sem – csak a festmények nyilvános közszemlére tétele alkotta a látványpiacot. Egyfelől. Másfelől ott volt a politikai aréna – III. Napóleon diktatórikus rendszere (cenzúra és kardlapozás), meg a porosz–francia háború (1870/71). A könyv beszűkített lencsével figyeli az impresszionizmus születését: elbeszélésében Jean-Louis-Ernest Meissonier (történelmi festő, klaszszicista óriás) sorsának pillanatképeit váltogatja az induló (csóró) Manet műveinek és módszerének elemzésével. A két szál – a múlt és a jövő ütköztetése – egyszerűsíti a történetet, de olvasmányossá teszi az iszonyatos adathalmazt. Egyszerűsíti, mert az impresszionista mozgalom még egy évtizedig csak bűvópataként van jelen (Monet, Degas, Renoir még alig ébrednek, Manet meg nem is igen vonzódik hozzájuk: azt hiszi, más úton jár, később derül ki, hogy ő a mozgalom – vagy mifene? – „alapító atya”...).

A történelem fintora, hogy a festészet radikális újítását nem a meztelen csajok hozták, vagyis

nem a hús – a vérlázító szemtelenség – rántotta a modernitás pályájára a képzőművészetet, hanem a szín- és térkezelés, vagyis egy szakmai fordulat. Olyasmi, amit a korabeli néző tudatosan észre sem vett, csak látványán kiverte a hideg. King az egyiket a fotográfia megjelenésében, valamint a japán metszetek hatásában látja: Manet képeinek nincs mélysége – van, de az már egy másik sík, és más kódra működik. (A *Reggeli* nőalakja más térben ül, mint a neki magyarázó sapkás férfi, és a háttérben fürdőző csaj is valami egészen más dimenziót képvisel: a néző tök zavarba kerül.) Mindezt az első fotográfiák hozták – ezek segítségével tértek el a korai impresszionisták a hagyományos perspektívaábrázolástól. A japán hatás még inkább felerősítette ezt a síkszerűséget – illetve ennek kolorittal való helyettesítését. (Manet Zola-portrójának virtuális falán ott lóg egy japán fametszet – „cégünk reklámja”.) Mindez „törölte” a már elkoptatott klasszicista félhomályt, és az egykori (kemény) festészeti kánont lassan szétoldotta a laza színorgia (*plein air*), az aprólékos részletezést a vázlatos ecsetmunka, a frontális közelség és még sok minden más, forradalmian új láttatásmód. Az eredmény egy más térinformatika lett (hogy nagyképű legyek.). A könyvben olvasom, hogy a korabeli nézők ájuldoztak – ami lehet, hogy túlzás, bár a jónéptől minden kitelik.

Ross King majdnem mindent tud. A porosz–francia háborút felvezető fejezetben pl. az idős Meissonier ellátogat a főhadiszállásra (Metz városába), és látja, hogy nincs fegyver, nincs kaja, nincs lőszer – a hülye katonai vezetőknek fogalmuk sincs, milyen egy korszerű háború. A főtábornok pl. eladta a sereg lovait, mert nagyon drágának találta a zabot – igazi szatócslogika egyenruhába öltözve. (Aki nem tudná, ki is kaptak a németektől, Vilmost Párizsban koronázták császárrá...) Másrészt: ilyen adatok kibányászásáért olvassák a kanadai Ross King bestsellereit. A mai nyomott könyvpiacra eszembem sincs lamentálni ellene, csak említem. (Na jó, az esztétikai dimenziót hiánylom.)

Azért Manet több, mint ez a két talányos, aktos kép. A balkon, a barikád, a Follies Berger meg híresen brutális portréi – Bacsó Béla arckép-könyvében pl. mint portretistát tiszteli – szóval nem csak a kuriózumokért szeretjük. *Synthesis ante rem* – mondaná Hegel – a későbbi impresszionizmus (aminek logóját majd Monet *Impresszió, a felkelő nap* c. 1874-es képe adja meg), szóval az új korszak majd minden eleme megfordult Manet kezei között.

De nem is ezt akarom írni. Hanem azt, hogy e mesterek divatja nem múlik. Bostonban 1971-ben volt egy nagy retrospektív (három napig kellett sorban állni a belépőért), meg is ugrottak az impresszionista képek árai az aukciókon – de ott azóta tart a lelkesedés és áremelkedés, nálunk, Pesten, a „*Monet és barátai*” százezres nézői sikertárlat volt; jobb magánkönyvtárakban ilyen-olyan gyűjteményformában ott vannak az impresszionisták. Talán mert ezt a fajta modernitást még felfogja (érti) a néző is – mondhatnám gonoszkodva. De inkább azt hiszem, hogy kellett százvalahány év, hogy e laza ragyogáson átütő transzcendencia értői legyünk. Hogy nemcsak Berthe rejtelmes-mély pillantására kell figyelni, az első jelentős női festő arcképén (*Berthe Morisot ibolyacsokorral* c. 1872-es Manet-portré), hanem ahogy az oda van téve, ahogy a fejtartás, kézfáték, fekete háttér megszólít. És a pillantás, amiben – bár a képen nincs jelen – Manet szeméit is fogod látni, s benne a sokdimenziós vágyat, barátságot (szerelmet?). Persze még inkább, ha belekukkantasz Berthe-ről készült többi portréjába is. (Hagyjuk, fogalmam sincs, miért kell nekem mindenütt szerelmet feltételezni. De itt nagyon.)

A könyv voltaképp egy Manet–

Meissonier kettős életrajz alapos korképpel, a tárgyi környezet szórakoztató diavetítésével. Igaz, végig Manet marad a főszereplő, múltbéli társa csak támasztéklul szolgál. (Az elmesélt történet – tényleg tíz évet ölel fel, a porosz–francia háborúval zárul, Manet meg még fest, fest és fest egészen 1883-ig.) Jó kis szórakoztató ízé, ne várj tőle sokat, akkor örülni fogsz. Nem

akadékoskodom az elemzések hiányával: a publikum – ebben a műfajban – nem kíváncsi. Én lettem volna, de ez már magánügy.

Ross King: Párizs ítélete. Az impresszionizmus születésének évizede. Budapest, 2013, Park Kiadó. Fordította **Makovecz Benjámín**. 260 oldal, 4500 forint.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Almási Miklós: Szép Heléna és a komisszár (Márton László (Párizs): Koestler asszonyai. Budapest, 2012, Noran Libro.)** Minden meg lesz mutatva, le lesz írva, ki lesz nyomtatva,...
2. **Almási Miklós: „Mit akar ez az egy ember?” (Sárközy Tamás: Magyarország kormányzása 1978–2012. Budapest, 2012, Park Könyvkiadó.)** A címet Vas Istvántól loptam, annak érzékeltetésére, hogy ilyen „könyvíróember”...
3. **Almási Miklós: A látás kultúrtörténete (Radnóti Sándor: Jöjj és láss! A modern művészetfogalom keletkezése. Winckelmann és a következmények. Budapest, 2010, Atlantisz.)** Volt egy megszállott ember a 18. században, aki „szerelmes” volt...
4. **Almási Miklós: Lelkünk finomkodó diagnózisa (Hunyady György: A társadalmi közérzet hullámverése. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó.)** Hogy vagy? Jól. Részletesebben? Roszszul. Naponta játsszuk ezt a miniabszurdot....
5. **Almási Miklós: Amit látsz (Hornyik Sándor: Idegenek egy bűnös városban. Művészettörténetek és vizuális kultúrák. Budapest, 2011, L'Harmattan kiadó.)** A címlapon a szomorú Bruce Willis egy 45-ös Magnummal a...

Cimkék: **Almási Miklós**